

Олександр Федорук

ВІДКРИТА КНИГА КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ

Писалося-стверджувалося, що Віктор Олексенко – художник “з Божого призначення, повеління” – черкаської землі вірний син, від роду до роду, зрісся з нею, з її правіковою культурою, з Шевченком і його славетними земляками зрісся, а вже у дні наші з просвітленням Симоненкового гарячого слова зіжитий, що “Ми – це не безліч стандартних “я”, / А безліч всесвітів різних”... Отож, для Василя Симоненка священним вогнем було поетичне слово, а через три десятиліття такий самий священний вогонь у серці Олексенковому запломенів вогнем мистецтва, власне, вогнем книжкової графіки. У розумінні Віктора Олексенка – саме комп'ютерної графіки. Комп'ютерна книжкова графіка взяла розгін, і важко передбачити її подальші осяги, настільки перспективні її формалізаторські й формотворчі презентації.

З історії мистецтва відомо, що перші два десятиріччя ХХ ст. забезпечили надійне підґрунтя до збагачення української книжкової графіки. Відомо, що до життя були покликані такі могутні постаті, як відродженець українського модерного стилю В.Кричевський та ерудит європейського рівня Г.Нарбут, котрі реформували стереотипні уявлення про оформлення книжки на національному ґрунті. Г.Нарбут підготував школу талановитих, вдумливих конструкторів книги, створивши передумови для розвитку національної книжкової графіки. Українська книга з іменами Г.Нарбута та його вихованців (Л.Лозовський, Р.Лісовський, М.Кирнарський), а також великого числа послідовників вийшла на європейський простір. У числі реформаторів виявилися П.Ковжун, М.Бутович, які принесли українській книжці розуміння мистецької цілості.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменовані сплеском модерних хвилювань на ниві комп'ютерної, зокрема книжкової комп'ютерної графіки. Одним із її ствердників і став черкаський митець Віктор Олексенко. Він – пошуковець новітньої форми за характером, а за ерудицією – глибокий традиціоналіст української культури, що прив'язаний до первнів трипільської, черняхівської мистецької свідомості, а також таких важливих компонентів народної творчості, що, скажімо, суголосна семантиці орнаменту українського рушника, тканини Середнього Подніпров'я, знаменитим у ХІХ ст. керамічним промислам у с. Сунки. Отже, два крила – народне мистецтво і модернізм з його трансавангардними модуляціями – виробили конструкторсько-дизайнерський смак Віктора Олексенка, розкрили простори митця в розробці шрифтової культури, композиції обкладинки, а також сукупно усіх елементів книжки, починаючи з форзаца, буквиць, заверстки тексту, спускових сторінок тощо.

У Києві й Черкасах майже водночас відбулися дві мистецькі акції – у залах Спілки народних майстрів виставка українського рушника, а в Черкаському художньому музеї – презентація комп'ютерної книжкової графіки Віктора Олексенка “Відкрита книга”.

Виставка рушників немовби розшифровувала втаємничену силу ліній, орнаментальних знаків, символів, якими користується черкаський художник і які

вервечкою прадавніх традицій несуть нові образно-змістові значення; були вони гранично спрощені, локалізовані й лаконічні. Ясна річ, на певному етапі рушнікова вишивка зазнала впливів ілюмінованої рукописної книги, оформлення стародруків. А ось перед нами зворотній вплив — чиста стилізована мова книжкової форми, де прочитуються опосередковані зв'язки з орнаментом рушника. І це імponує у поєднанні з натяками на стилізовані трансавангардні цитації.

У нелегких умовах черкаського поліграфічного буття, коли видавничу ідею краю тримає на приватно-самовідданій ініціативі провідне видавництво “Брама-Україна”, дякуючи завзяттю, молодечій енергії журналістів Ольги Вовчок та Олександра Третьякова, у Черкасах регулярно виходять одна за одною книжки місцевої творчої інтелігенції, які бездоганно конструює стиліст високої естетичної проби Віктор Олексенко.

Десь років з п'ять тому авторові цих рядків довелося вперше відвідати робітню Віктора Олексенка. Приємно вразило сусідство творчих лабораторій — майже поряд, *vis a vis* робітні Віктора Олексенка і Миколи Бабака — трансмодерного візіонера сучасності, виставки якого на усіх міжнародних рівнях до болю хвилюючі... Особистості — Олексенко, Бабак! Десь попереду, за кілька десятиліть перед ними, у кожного з нас у пам'яті легендарна постать Головного Отамана Малярства Данила Нарбута... Клімат, природа краю, земля, народне мистецтво плекають золоті посіви творчості... Як колись на радість культурі й народу України — колосся геніального Кобзаря! Від нього найперше — оті сходи щедрої творчості на землі черкаській.

Тоді, п'ять років тому, від думок, що спалахнули ніби блискавиці, зродилися такі рядки: “У тиші і самотності робітні в Черкасах, серед спокою, настоящего на дніпрових водах і вишневих садках, Віктор Олексенко творить свою унікальну “комп'ютерну симфонію”. Мистець чистий, як з джерельної води, мистець із душею прозорою, немовби грані кристалю, — він увесь у цьому діянні, формуванні нових світів і образів...”. Невипадково Президія Співки письменників України нагородила книжку “Доба туманів” літературної черкаської групи “Гідрокатізон” дипломом за краще художнє оформлення та видавниче мистецтво. Цю книжку оформив Віктор Олексенко.

Автори, яких у 1995 році об'єднала “Доба туманів”, знані, шановані — Микола Воробйов, Микола Бабак, Євген Найдєн, а з ними ще Іван Лаврінєнко, Сергій Левченко... У творчому сприйнятті Віктора Олексенка “Доба туманів” — психологічна трансавангардна нарація середини 1990-х рр.

Книжечка, з погляду мистецької цілості, має логічну вивірену смаком послідовність: у часі — це переспіви з бароковою орнаментикою, золотом рам з путті; у просторі кожного шмуцтитулу — це натяки на поезографіку, від розділу до розділу; у сторінкових ілюстраціях — натяки на авторські або Бабакові інсталяції з числом утаємничених знаків, літер, формул; одне слово, це, з погляду мистецтва книги, конструкторська думка графіка інтелектуала, це пружний ритм у тканині кожного розділу, сторінок “на виліт”, де кожен з поданих літераторів-модерністів моделює власний біографічний родовід. Наприклад, у версії Миколи Воробйова:

В 1965 році з'ївши 20 черепак в заплаві Тясмина
Я раптово вступив до філософського факультету КДУ
Про себе:
Там де ріс клен 5 000 літ тому і сьогодні поселився клен
Але куди поділася липа що поряд шуміла.

Розкута вільна думка митця, її політ у деталях оформлення, бодай, ледь відмінних, але не автоматично тотожних, скажімо, у шмуцтитулах до кожного розділу над рамами картин різні птахи — в одному випадку чайки, в інших — голуби, ластівки, або під кожним портретом стилізовані ініціали, або в контексті барокових рам загадкові триграми. До кожної такої деталі — свій ключ, кожний

елемент умотивовано візуальний, немає випадковостей у поезографічних синхронізаціях; своя послідовність у колонкінцівках — кінь, змія, півень, козел. Поезографіка орнаментально змережана — це обігрування форми, сенсу модерністичної вітальності кожного автора. “Доба туманів” стала для Олексенка добою творчого польоту.

...Полишимо роки, що відшуміли для митця творчими інспіраціями, і наблизимося сходами, що ведуть угору до експозиційних зал художнього музею — перед нами несподівано розгортається на всю просторовість стіни, що об’єднує макет, оправи й логіку усього оформлення двотомника одного з найтрагічніших, ба, і одного з тих, хто “...знову йшов. / І дивився прямо. / І знову / Натхненно творив ходу!”, Лицаря українського Духу Василя Симоненка.

Центральною віссю експозиції стала алегорична інсталяція “Як він ішов” — напрочуд проста і велемовна: пеньок зі встромленою у ньому сокирою, на пеньку китиця калини і поряд літературознавчий есей Василя Пахаренка з ідентичною назвою, яку обігрував автор алегоричної інсталяції Олексенко, увівши у вісь образності традиційний рушник з портретом трагічного поета, як це звично робиться в усіх сільських хатах по всьній нашій землі. Зазначимо посутнє: есей планувався як передмова до ювілейного видання — правдивий голос, щиро об’єктивний есей. Есей, однак, видрукувала окремо “Брама-Україна”, художнє оформлення зі змістовною обкладинкою виконав Олексенко.

Зацікавлення Олексенка Симоненком має психологічно-мистецькі чинники: обидва земляки, молодший навчався правді та щирості у старшого, молодший прийняв од старшого його посвяту “Ради тебе перли в душі сію / Ради тебе мислю і творю”, молодший — та й уся наступна генерація мислячої інтелігенції — забезпечує потенційний актив мистецького світосприйняття, можливо, через Симоненка і завдяки йому; оце сприйняття унаочнює новітню образну розкутість українського мистецтва перших п’яти років третього тисячоліття.

У сучасному потоці артпропозицій чималу роль відіграють візуальні форми вираження, зокрема художня фотографія, і це блискуче довели українські автори на 49-му і 50-му Венеційських бісенале.

Олексенко вводить фотодокумент у художнє прочитання двотомника, ба, надає йому значення доміанти в усіх розділах вибраних творів поезії та прози. Важливо, що до книжки Олексенко використав світлини Ігоря Осадчого, колишнього фотокора “Молоді Черкащини”, друга і колеги Симоненка, з яким поет працював поруч майже три роки. Ілюстрований ряд до кожного розділу несе певні моральні й аксіологічні вартості. Шмуцтитули центрують окремі частини книги. Активно діють колонтитули, колонцифри, рефреном у першому томі проходить декоративний елемент — квіточка з рушника, а в другому томі теж квіточка з рушника — але в іншому семантичному означенні, з іншим орнаментальним кодом. Колір черленого рушника активно діє у форзаці — завдяки згаданим декоративним елементам, різним способам трактування в першому і другому томах.

Загалом у двотомнику Олексенко вивіряв свій хист на академічну стильову інтерпретацію, з виваженими логічними компонентами макету, оправи, суперобкладинки, форзацу, шмуцтитулів; художнє оформлення відповідало призначенню видання, не допускало розкутості художньої думки. І така стильова орієнтація була виправданою, включала в арсенал лексем математично зритмізовані модулі (ті самі семантичні конотації Олексенко виявляє, наприклад, в оформленні обкладинки “Про витязя слово...” з велемовним означенням “Рядки поетичної Симоненкіани”).

Одну з малярських композицій Віктор Олексенко окреслив напрочуд категорично – “pro et contra”. Наставленість митця до комп’ютерної книжкової графіки дозволяє йому вивіряти рівень мистецької вартості на зрізі “pro et contra” – “за і проти”, тобто зборювати власні переживання, сумніви, і саме кризь вагу силового поля “pro” відкривати його нові образні модуляції. Чи становить мистецтво комп’ютерної графіки художній творчий процес? Подібне питання не виникає, очевидно, новітні інформативні технології продукуватимуть нові мистецькі ідеї.

Олексенко в полоні новітніх ідей, інспірацій, що їх, очевидно, він знаходить, окрім усього іншого, в задушевному дискурсі з археологічними автохтонними культурами свого краю. Він, закоханий душею в народне мистецтво – у всі вияви його рукотворності, не менш захоплений витворами трипільської культури, що не залишила після себе писемних слідів, однак оприлюднила свою сутність мистецтвом кераміки. Отже, прадавні трипільська, черняхівська культури дійшли з прасизої часової глибини до свідомості митця, збагачуючи його інтелект, емоції. У трансавангардних малярських цитаціях Олексенка ці шари глибинних культур унаявили присутність у знакових, лєтричних, можливо, символічно-межових інтонаціях. Але такою самою мірою вони увійшли до корпусу його комп’ютерно-графічних симпатій, і в цій ситуації він не програвав жодного разу.

Нас приваблює увесь мистецько-конструктивний стрій книжки Валентини Коваленко “Трунок Сварожого рога”, що була видана у Черкасах видавництвом “Брама-Україна” 2002 року. Але як видана! Знову свого роду колажування зі знаменитою сунківською керамікою ХІХ ст. Як активно діючі елементи знаки Сварги, Трисуття з Трипілля, посівного календаря з Черняхівської культури, орнаментальні рушникові вплетєння на шмуцтитулах. В оформленні особлива роль відведена трипільській ритуальній посудині.

Олексенко, відчувши усю потугу-міць інформаційної технології, примусив її служити йому. І це вдалося йому з неймовірною чистотою стилю досягти у двох частинах книги: а) Причастя; б) Одрокровєння.

Перша частина і “Причастя” – інтерпретована через тріаду причастя вічності, причастя вірності й причастя гріхом. Книжковий лад зберігає гармонійну плавність переходів від активного розвороту форзацу до складної системи шмуцтитулів зі складною метафоричною мовою означень, скажімо, Дерева життя, де в зашифрованій формі нижній шар буття унаявлюють риби, розмаїте гаддя; середній – ссавці, людина, а верхній – сонце, повітря, птахи. Складна емблематика спускових сторінок з таємничим ходом прямих, хвилястих ліній – натяки на трипільську культуру, далі поступові й несподівані акорди декоративних заставок з орнаментикою сунківської кераміки, врешті, м’який спуск до площини сторінки, змережано багатомірною шрифтовою культурою і, насамкінець, пам’ять про сунківський промисел у кінцівках.

Олексенко розкриває своє обдарування через розмаїття, мальовничість, маєстерію шрифтів, він, урешті, демонструє якості дизайнера в колонтитулах і колонцифрах.

У другій частині – “Одрокровєння” – художник удається до ускладнєних тлумачень понять “Трипільська ритуальна посудина” у відповідних розділах “Монолог діви” і “Такий мій рай”; це приклад розмаїття мистецьких “ходів” через коди археологічних і народної культур, зведєних у струнку образну сув’язь.

У черкаському чарівному краї Тарас Шевченко – як невід’ємна сутність національного духу, почуття. Шевченкове “За неї Господа молить” – то щиросердне напутнє нащадкам, отим прадідів синам, нам з вами, і Олексенкові – теж. Тому книжкова графічна Шевченкіана Віктора Олексенка – вагома частка його мистецького таланту, окрема сторінка творчої біографії митця. Зіставимо Шевченкіану Олексенка в один послідовний ряд – і несподівано простежуємо, що ця “комп’ютерна тема” у нього визріла, стала іманентною стосовно формальних тлумачень, образних засад, структури книги, що вона йому близька

і не випадково він щороку реалізує себе в ній, не зраджуючи своїм рафінованим стильовим уподобанням.

Поглянемо на мистецьку продукцію художника з огляду на часову відстань, і перед нами розгортається цілісна картина розвитку композицій обкладинок: 1999 рік – “Тарас Шевченко і європейська культура”; 2001-й р. – С.Балей “З психології творчості Шевченка”; 2002 р. – П.Филипович “Шевченкознавчі студії”; “Збірник праць наукових Шевченківських конференцій (1952–2002) Показчик змісту. Томи 1–34”; 2003 р. – “Матеріали тридцять четвертої наукової Шевченківської конференції”. Кн. 1, 2; С.Смаль-Стоцький “Т.Шевченко. Інтерпретації”. Вони бездоганні композиційно й цілісно фокусують увагу до основних вузлів, центральних у системі без винятку всіх класичних компонентів оформлення, що виправдане стосовно теми. Це зрозуміло, виходячи з того, що загалом мистецтво Олексенка елітарне, вишукане, бездоганно смакове. Нагадаємо, що його вчителями були в Одесі Юрій Коваленко, а у Львові Петро Приведа та Христина Саноцька. В Одесі і Львові йому прищепили культуру і смак, згодом невід’ємні внутрішньо згармонійовані атрибути стилю. Знайомство з Нарбутівською шрифтовою культурою, пізнання модерних авангардних витоків позначилися на його творчості. Згодом трансавангардні пошуки митця спонукали його застосовувати лексику, що була означена буремним часом 90-х років; звідси зіткнення в площині композиції розмаїтих мистецьких епох, звернення до глибинних культурних шарів, щедра колажна зіставлення елементів на площині аркуша, їх цитація, нерідко летричного штибу; ось у композиціях графічної книжкової Шевченкіани зіставлення рафаелівських образів і Катерини, нашарування на площині дійства з військом запорозьким і останнє портретне зображення поета, зіткнення різних сцен – жанрових, краєвидів, вербальні модуляції, нерідко з поезії Кобзаря як цитатне притлумнене тло, – у всіх цих випадках художник демонструє свій неординарний хист.

Суть книжкової графічної Шевченкіани Олексенка може бути зведена до одного рядка: у духовному просторі національного генія художник знаходить той незгасний вогонь, завдяки якому він стверджує власний автономний процес творчого сходження.

Мені спало на думку: у тиші робітні душа митця не знає спокою, зрештою, спочинку теж. Який тут творчий спочинок, коли оформлені Олексенком книги одна за одною з’являються на світ Божий, аби тішити зір гурманів-інтелектуалів (В.Кикоть, “Один аспект мого життя”; В.Коркоценко, “Історії з історії. У пошуках краси”; В.Макеєв, “Буферная зона”; В.Кикоть, “Королева дощу”; Людмила Солончук, “Дожниця”; Любов Зоряна, “Осінній подих”; Я.Поліщук, “Мости і мілини”; Людмила Скорина, “Література та літературознавство українського зарубіжжя”; Наталія Дюбуше, “Билет на французский корабль”; В.Поліщук, “Художня проза Михайла Старицького” – і все це він, Віктор Олексенко, а з ним – черкаське видавництво “Брама-Україна”). Кожну з книжок, які він оранжує з інтелігентним наставленням до текстової структури, вирізняє смак і новизна формування композиції, способів макетування. Ось у мініатюрах Я.Поліщука “Мости і мілини” обкладинка, форзац, шмуцтитули “витягують з глибин” площини слово – цитації на контурах зображень, далі умовно до поверхні тягнуться реальні постаті, їх уявно в перспективі на обкладинці доповнює пісочний годинник, аж урешті, виповнюється черлене шрифтове “Мости і мілини”, – усі ці формальні знахідки (ходи) розраховані на емоційне сприйняття конструкції книги. Домінантно упросторюють площини сторінок цитації, нагадуючи поезографіку рівнем фарби на шрифтах – то висвітлених, то затінених, то зведених до білого кольору (кольороцитація). Одне слово, оформлення книги бездоганне, її стильова чистота притягальна.

Олексенко наскрізь сучасний, налаштований на символічно-знакову мову. Кожне нове видання, нова книжка у нього на межі мистецького випробування самого себе, реєстрації знаних лише йому ходів, творчих знахідок підтекстових

асоціативних формулювань. Хіба не стверджує він сучасне мистецьке буття з провінційних Черкас, але так звищених витязем слова Василем Симоненком, Данилом Нарбутом, ходу якого чуємо в малярських робітнях донині?! Хіба не стає він прикладом слугування Музі книжкової графіки? Хіба не чекаємо його нових праць, не радіємо щоразу кожній новій, — ба, з нетерпінням чекаємо аж до тієї пори, коли беремо її в руки і чуємо, насолоджуємось, як пахне друкарська фарба?! У кожному своєму задумі, новій творчій заявці Віктор Олексенко переборює межі освоєного, знаходить місце у просторі, що позбавлений вузьких сходжених перехресть, що кличе, магнетично вабить далі й далі. Творчий імпульс наказує йому не стояти на одному місці. Він — той, хто творчо йде, стрічаючи ніч і день, і так місяць за місяцем, рік за роком, і ствердженням його ходи була виставка комп'ютерної книжкової графіки “Відкрита книга”. Для Віктора Олексенка мистецька книга завжди відкрита.

ЛП

МІЖНАРОДНА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОНФЕРЕНЦІЯ У ЛЬВОВІ

7-8 червня 2005 року з ініціативи кафедри української літератури ім. акад. М.Возняка та Інституту літературознавчих студій Львівського національного університету ім. І.Франка відбулася міжнародна наукова конференція “Актуальні проблеми історії і теорії української літератури”. На пленарному засіданні з привітанням виступив декан філологічного факультету *Я.Гарасим*; було виголошено чотири наукові доповіді, що порушили проблеми “єдиного потоку” (*Л.Сеник*) та періодизації (*І.Моторнюк*) української літератури ХХ століття, невідкладних завдань української медієвістики (*Б.Криса*), художньо-літературного тлумачення сенсу національного буття (*П.Іванишин*), міжвоєнної доби в українській літературі ХХ ст. (*О.Баган*).

На Конференції працювало п'ять секцій: “Текст і контекст української літератури ХХ ст.”, “Літературний процес на переломних стижах століть”, “Теорія літератури: поетика, стилі і жанри в сучасному письменстві”, “Від давнини до сучасності” (медієвістика, білінгвізм, перекладознавство), “Іван Франко та сучасна філологічна думка”. Участь у конференції взяли науковці з багатьох міст України, Німеччини, Угорщини та Польщі.

Основні теми конференції: українське барокове мислення, українська поезія, проза та драматургія ХІХ—ХХ ст., літературні угруповання та течії “міжвоєнного двадцятиліття”, етностетика та фольклоризм художньої літератури ХХ ст., теорія, історія та практика українського модернізму, розвиток материкової та еміграційної української літератури, національна ідентичність української літератури, міжнаціональні літературні контакти, франкознавство. Насичений обмін думками сприяв поглибленню наукових контактів та бажанню й надалі організувати подібні заходи, аби стверджувати єдність, “єдиний потік” української літератури не тільки в історичному ракурсі, а й на сучасному етапі розвитку української науки.

Матеріали конференції будуть надруковані у періодичному науковому виданні “Вісник Львівського національного університету”.

м.Львів

Данило Ільницький